Juha Piiroinen
kaupunginjohtaja
Suonenjoen kaupunki O 31/2022 vp
5.4.2022

Ukrainalaisten pakolaisten työluvat ja työllistyminen Suomessa

Marjanviljely on merkittävä elinkeino Suonenjoen seudulla

Kausityöntekijöitä on perinteisesti ollut maatalouden töissä Suomessa noin 15000 henkilöä. Heistä Pohjois-Savon alueella noin 5000 henkilöä ja Suonenjoen seudulla 2000-3000 henkilöä. Kyse on siis erittäin merkittävästä työvoimamäärästä Suonenjoen seudun marjanviljelytilojen kannalta. Lisäksi Suonenjoen seudulla on merkittää kansallista marjaosaamisen kehittämistä ja jatkojalostusta.

Marjatilojen kausityö alkaa joillakin tiloilla jo maaliskuussa ja jatkuu syys-lokakuulle. Tunneli- ja kasvihuoneviljelyn lisääntyminen, monipuolinen lajikevalikoima ja viljelytekniikan kehittyminen on pidentänyt marjanviljelyn kasvu- ja satokautta merkittävästi verrattuna aikaan, jolloin viljeltiin vain avomaalla. Satokauden pääsesonki, jolloin työvoimaa tarvitaan eniten, sijoittuu edelleen noin juhannukselta heinäkuun loppupuolelle - sääolosuhteista riippuen.

Marjojen poiminnan lisäksi työhön sisältyy paljon myös valmistelevaa työtä, mm. tunneleiden muovien paikoilleen laittamista, talviharsojen poistoa, uudet ja täydennysistutukset, rikkakasvien kitkeminen, erikoistöinä myös kasvinsuojeluun ja lannoitukseen liittyvät tehtävät. Syksyllä on vastaavasti syystöitä poimintakauden loputtua. Osa töistä on fyysistä voimaa vaativia tai edellyttää koneiden käyttötaitoa ja erityistä ammattitaitoa.

Aiemmin pärjättiin kotimaisen työvoiman - lähinnä nuorison - voimin, mutta nyt - satokauden pidennyttyä merkittävästi, ikäluokkien pienentyessä ja työn ammattitaitovaatimusten kasvettua - ammattitaitoisen ja raskaaseen maataloustyöhön kykenevän kotimaisen työvoiman saatavuus on ollut heikkoa. Ulkomainen kausityövoiman saatavuus on elinehto suomalaiselle marjanviljelylle.

Iso osa kausityöntekijöistä on ns. “vakituisia” työntekijöitä ja he ovat työskennelleet täällä jo vuosia. Monella nyt Suomeen saapuneella ukrainalaisella pakolaisella on tämä side taustalla, heille töiden tekeminen suomalaisessa yhteiskunnassa on tuttua. Maatalouden alalla - etenkin marjatiloilla - myös työnantajat ovat tottuneet kansainväliseen henkilöstöön. Tilat ovat omalla kustannuksellaan kouluttaneet ja perehdyttäneet heidät kausityöhön, he ovat ammattilaisia, joita ilman on edessä suuria haasteita.

Pakolaiset, jotka ovat työskennelleet aiemmin kausityöntekijöinä, voivat olla varmoja työllistymisestään alueen marjatiloille myös tulevana satokautena. Myös muu maatalous tarvitsee kausityövoimaa.

Pitkä yhteinen työhistoria on luonut myös ystävyyssuhteita. Tämä on saanut monet tilalliset auttamaan ukrainalaisia työntekijöitä ja heidän perheitään parhaansa mukaan, mm. tarjoamalla majoitusta ja auttamalla muutoinkin käytännön asioissa tänne nyt pakolaisena saapuneita. Joillakin tiloilla on ollut työntekijöitä useasta eri maasta, esim. Venäjältä, Virosta, Thaimaasta jne. Tulevana kesänä moni yrittäjä joutuu pohtimaan myös seikkaa, voiko enää ottaa eri kansallisuuksia samaan aikaan tilalle työskentelemään. Eli aiheuttaako valtioiden välinen konflikti mahdollisesti konflikteja myös työpaikoilla eri kansallisuuksien välille.

Pakolaistilanteesta Suonenjoella

Tämän hetkinen arvio Suonenjoella olevien pakolaisten määrästä on yli 100 henkilöä, heistä noin puolet on lapsia. Suurin osa heistä asuu marjatiloilla tai muussa yksityismajoituksessa. Pääosin majoituspaikat ovat pelastuslaitoksen tarkastamia tai vakituisessa asuinkäytössä olevia. Suonenjoella majoittuvien ukrainalaisten tarkkaa määrää on vaikea arvioida, sillä osa ukrainalaisista ei ole vielä ilmoittautunut (eikä ilmoittaudu) tilapäisen suojelun piiriin tai turvapaikanhakijaksi. Monet paenneista ovat halukkaita tarttumaan työhön heti kun se on mahdollista - osa on ilmoittanut palaavansa takaisin Ukrainaan heti kun se on mahdollista.

Sekä kotouttamistoimenpiteiden että työllistymispolkujen avaamiseksi on tärkeää, että kuntaan saada oikea-aikaista ja tarkkaa tieto kunnan alueella majoittuvista pakolaisista. Tähän mennessä tieto on tullut vapaaehtoisen ilmoittautumisen ja kaupungin oman aktiivisuuden kautta. Tietojen jakamisessa ja tilannekuvan kirkastamisessa on selkeä viranomaisyhteistyön tiivistämisen paikka. Tilanteen toivotaan parantuvan vastaanottokeskusten toimintojen kehityttyä vastamaan muuttunutta tilannetta.

Tilanne ja näkymät työvoiman saatavuudessa

Suonenjoella on yli 100 marjatilaa, jotka ovat työllistäneet runsaasti ukrainalaisia kausityöntekijöitä. Kevään ja alkukesän aikana Suonenjoelle arvioidaan saapuvan jo talvella kutsuttuja kausityöntekijöitä Ukrainasta. Osa heistä hakee tilapäistä suojelua, osa tulee ns. “normaalina” kausityöntekijänä hakien kausityötodistusta. Tiedossa siis on, että osa ukrainalaisesta kausityövoimasta haluaa tulla tänne töihin normaalina kausityöntekijänä, eikä tilapäisen suojelun kautta. Ongelmana heidän kohdallaan on tällä

hetkellä Migrin lupahakemusten käsittelyn hitaus - esim. tällä hetkellä käsittelyssä on vasta tammikuun puolella jätettyjä hakemuksia.

Alueen kuntien omistama Kehitysyhtiö SavoGrow teki maaliskuussa 2022 pääsääntöisesti Sisä-Savon alueen yrityksille suunnatun kyselyn, jossa suurin osa vastaajista oli alueen marjatilayrityksiä. Vastauksista ilmeni, että noin 70 % kyselyyn vastanneiden yritysten kausityövoimasta on tullut Ukrainasta. Yritykset arvioivat, että tämän hetkisen arvion mukaan jopa noin 65 % ukrainalaistyövoimasta jää saapumatta tänä vuonna. Henkilöinä arvioitu määrä tarkoittaa tämän kyselyn perusteella noin 650 henkilöä vajetta.

Lisäksi useimmat yrittäjät yrittävät vielä viimeiseen saakka saada entiset, tutut työntekijät tänne töihin, mutta myös sodan päättymisen ajankohta vaikuttaa merkittävästi asiassa. Osa entisistä työntekijöistä on saattanut menettää työkykynsä tai jopa saada surmansa.

Haasteita pakolaisten työllistymisessä

Tiedottamista tänne saapuville tulee tehostaa ja opastaa heitä Suomen käytännöistä työnhaun suhteen. Täytyy tuoda esille myös se, että työntekijän ei Suomessa tarvitse maksaa kenellekään välityspalkkioita työnhakemisesta tai työpaikan saamisesta. Tässä on kulttuurieroa, jossa kohtaa pakolainen voi altistua laittomalle työnvälitystoiminnalle myös täällä Suomessa. Meille itsestäänselvyys - mutta heille ei. Tulee luoda helppoja kanavia pakolaisten löytää työpaikkoja ja myös aktivoida yrityksiä tuomaan esille omia työllistämismahdollisuuksiaan. Olemassa olevista palveluista / työnhaun kanavista tiedottaminen on myös tärkeää.

Yhtenä tulevan kesän haasteena voi olla majoituskapasiteetin riittävyys marjatiloilla satokauden alkaessa, koska huomattavan suuri osa tulleista pakolaisista on lapsia. Kaikki työntekijät eivät välttämättä pysty majoittumaan tilalla tai sinne majoittuneiden perheellisten tulee löytää asunto muualta. Tässä kunnan rooli on mahdollistava, mikäli oikea-aikaista tietoa majoituksen tarpeesta saadaan hyvissä ajoin.

Myös lastenhoidon järjestäminen on avoin kysymys - osa tiloista sijaitsee syrjässä kuntakeskuksesta ja esim. lasten päivittäinen kuljettaminen päivähoitoon on hankala järjestää. Tämä voi rajoittaa pienten lasten vanhempien työllistymistä. Erityisesti kesää vasten kunnan tarjoama varhaiskasvatuspalvelu yleensä supistuu toiminnallisesti, mutta nyt tarpeen mahdolliseen kasvuun tulee varautua hyvissä ajoin.

Kielitaito ja ammattitaitovaatimukset sekä fyysinen soveltuvuus töihin voivat asettaa rajoitteita työllistymiselle. Työvoiman tarvetta on Suomessa toki muutoinkin, mm. hoitoalalla, mutta kielitaidon puute aiheuttaa rajoitteita työllistymiselle. Mahdollisuus opiskella suomen kieltä ja kulttuuria tulisi tarjota kaikille tänne pakolaisena saapuvalle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Suonenjoella ollaan aloittamassa ukrainalaisille suunnattua suomen kielen opetusta kansalaisopiston kurssin kautta.

Myös pakolaisten henkinen kunto ja kriisitilanteen mahdollisesti aiheuttamat psyykkiset- ja terveydelliset riskit ja huolet työkyvyn suhteen huolettavat. Onko esim. saatavilla riittävästi ammattitaitoista apua sosiaalipalveluista ja terveydenhuollosta tarpeen niin vaatiessa. Erityisesti pienen kunnan omat resurssit ovat rajalliset ja yhteistyötä palvelujen saavutettavuuteen tarvitaan. Pahimmillaan kriisitilanne voi aiheuttaa työkyvyttömyyttä jo alkaneen työsuhteen aikana.

Täytyy myös muistaa, että aiheuttaako riskiä eri kansallisuuksien työskenteleminen samalla tilalla - vaikuttaako se esim. työvoiman saatavuuteen muualta, esim. Venäjältä, jos samalla tilalla työskentelee myös ukrainalaisia.

Riskinä nähdään myös pakolaisten palaaminen kotiin esim. juuri marjojen kypsymisen pääsesongin alkaessa. Toki tienattu palkkatulo voi olla monelle kannustin viipyä vielä hetken pidempään.

Työlupamenettelyistä ja niiden kehittämistarpeista

Tilapäisen suojelun direktiivissä on hyvää se, että oleskelu- ja työlupa myönnetään kerralla, ja että työlupa mahdollistaa työnteon useilla eri aloilla ilman rajoituksia alasta tai työnantajan vaihtamisesta, lisäksi se myönnetään tällä hetkellä suoraan vuoden ajaksi. Näemme tärkeänä kehittää tätä myös jatkoa ajatellen. Nyt on tärkeää tiedottaa vieläkin paremmin työnantajia sekä pakolaisia tästä mahdollisuudesta ja sen toteuttamisesta käytännössä.

Tällä hetkellä yhtenä ongelmana on tilapäisen suojelun päätösten saamisen hitaus sekä myös puutteellinen ohjeistus eri viranomaisilta (esim. pitääkö päätöksen lisäksi odottaa vielä myös lupakortin saapuminen). Maahanmuuttovirasto on luvannut käsitellä tilapäisen suojelun hakemukset kahdessa viikossa, mutta useiden hakijoiden kohdalla tämä ei ole pätenyt. Työllistymisen ja töiden suunnittelun kannalta on erittäin tärkeää, että lupien käsittelyaikoihin voisi luottaa ja että päätökset tulisivat nopeasti. Mitä nopeammin maahan saapuneet pääsevät töihin, sen parempi kaikille

osapuolille. Kokemuksen mukaan ukrainalaiset haluavat työnteolla elättää itsensä ja perheensä myös Suomessa.

Lupaprosesseja sujuvoittaisi viranomaisten jalkautuminen esim. niille paikkakunnille, jonne pakolaisia on sijoittunut paljon sekä ns. yhden luukun periaate rekisteröitymisessä tilapäiseen suojeluun ja vastaanottopalveluihin. Ihanteellista olisi, jos samalla käynnillä olisi mahdollista saada myös esim. verokortti yms. käytännön asiat hoidettua. Tämä vähentäisi ympäristöön kohdistuvaa rasitetta liikennöintitarpeen vähetessä sekä säästäisi merkittävästi pakolaisten sekä heitä auttavien tahojen kustannuksia.

Kausityöluvissa on puutteena rajoitettua työnteko-oikeus vain tietyllä alalla ja tietyllä työnantajalla, jolle lupa on haettu. Myös aikaa on rajoitettu. Ja lupa maksaa kausityöntekijän tuloihin suhteutettuna kohtuuttoman paljon. Tällä hetkellä myös kausityölupien käsittely on ollut Maahanmuuttovirastossa liian hidasta. Kaikki Ukrainasta Suomeen töihin saapuvat eivät hae tilapäistä suojelua, joten olisi syytä käsitellä myös haetut työluvat ennen töiden alkua. Myös työlupahakemuksen peruuttamismahdollisuus pitäisi tehdä joustavammaksi.

Käytännössä nykytilanteessa ukrainasta saapuvan kausityöntekijän olisi kokonaisedullisempaa saada / hankkia työlupa Suomessa työskentelyyn tilapäisen suojelun kautta kuin normaalia työlupakäytäntöä noudattaen.

Kokemuksista opiksi

Kokemuksista on hyvä ottaa opiksi ja tarkastella löytyykö niistä uusia hyviä käytäntöjä. Tulevaisuutta ajatellen näemme tilapäisen suojelun -tyylisen “joustavan tavan” saada työskentelyoikeus Suomessa - parempana ja kehittämisen arvoisena vaihtoehto nykyiselle kalliille, hitaalle, jäykälle ja byrokraattiselle kausityölupahakumenettelylle. Kaiken kaikkiaan Suomeen työhön tulemisen lupakäytäntöjä tulisi yksinkertaistaa ja sujuvoittaa. Oppia ja mallia tulee ottaa rohkeammin esim. muista Euroopan maista, miten niissä toimitaan ja soveltaa tarvittaessa Suomeen sopivaksi.

Myös viranomaisten toiminnan ja yhteistyön toimivuuden kriittinen tarkastelu ja kehittäminen on aiheellista. Tässä uudessa pakolaistilanteessa etenkin vastaanottokeskusten erilaiset käytännöt eri puolilla Suomea ovat aiheuttaneet epäselvyyttä. Myös pakolaisryhmien ajattaminen pitkiä matkoja viranomaisten luokse vaatisi kriittistä tarkastelua - olisiko kuitenkin parempi, jos viranomainen tilapäisesti jalkautuisi lähemmäs asiakkaitaan. Nykytekniikka luo mahdollisuuksia, joita ei ennen ehkä ole ollut käytettävissä.